

{ אריק סדן }

להביא את תהליך יצירת המילה

במשך כמעט 20 שנה שקד מנחם מילטון על פיתוח מילון ערבי-עברי חדש. התוצאה: קובץ עשיר ונהיר, שכולל פירושים למונחים מתחומים מודרניים, דוגמת עולם המחשבים והאינטרנט, לצד מילים הלקוחות מהרובד של הערבית הקלאסית וביטויים השאולים מהערבית המדוברת שנעשה בהם שימוש בטקסטים הספרותיים

ה יציאה לאור של המילון הערבי-עברי החדש מאת פרופ' מנחם מילטון היא חגיגה של ממש עבור התלמידים שלומדים ערבית, המורים שמלמדים ערבית ובעצם לכל אדם שהלשון הערבית יקרה וחשובה לו. מילון זה הוא המילון המקיף ביותר של הערבית בת זמננו. בניגוד למילונים אחרים המבוססים על מילונים ולא על טקסטים אמיתיים, מילון זה מבוסס על טקסטים אמיתיים ולפיכך על שימוש חי בלשון הערבית, ובכך אחת ממעלותיו הגדולות, שכן הלשון הערבית, כמו כל לשון חיה, היא לשון שמתפתחת, משתנה ומתעצבת במשך הזמן. שתי שפות המילון, כלומר הערבית והעברית, הן שתי שפות שמיות אחיות בעלות מכנים משותפים רבים בתחומי ההגיה, גזירת המילים משורשים ומשקלים, התחביר ואוצר המילים. כל מי שמכיר היכרות מסוימת או יודע על בוריה שפה אחת מהשתיים, ייקל עליו ללמוד את השפה השנייה בזכות המאפיינים המשותפים ביניהן. כך גם כל משתמש במילון יוכל להעשיר את ידיעותיו הן בערבית והן בעברית. המילון המודפס שלפנינו מבוסס על הגרסה המקוונת של המילון שמשמשת כבר מספר שנים, וצפויה להיות בשימוש עוד שנים רבות. גרסה מקוונת זו ראשיתה ככוונה לערוך של "מי לון ערבי-עברי ללשון הערבית החדשה" מאת פרופ' דוד איילון (1998-1914) ופרופ' פסח שנער (1914-2013), שראה אור לראשונה בשנת 1947. מילון זה, המכונה עד היום מילון איילון-שנער או בקיצור מילון אילון-ש, הוא המילון ששוחזר הערבית בארץ עשו בו שימוש נרחב במשך עשרות רבות של שנים, אך כבר שנים רבות היה ברור כי הגיעה העת למילון חדש ומעודכן. רק בשנת 2004 הוטלה מלאכת עריכת המילון על פרופ' מנחם מילטון ועל פרופ' אריה לוי (שנפטר לפני חודשים מעטים). בתחילה, כאמור, הרעיון היה לערוך את מילונם של איילון ושנער, אולם עד מהרה התברר כי יש צורך לכתוב מילון חדש: הערבית שינתה את פניה, כך גם העברית, ופרט לכך התברר שיש צורך לכתוב מחדש חלק ניכר מערכי מילונם של איילון ושנער וכן לכתוב ערכים רבים שכלל לא היה קיימים. לאחר זמן מה פרש פרופ' לוי מהפרויקט בשל תוכניות מחקר אחרות שלו, ופרופ' מילטון נותר אחראי עליו לבדו.

במשך כמעט 20 שנה שוקד מילטון על פיתוח מילון. ייחודו של המילון הוא שהוא כולל פירושים למונחים מתחומים מודרניים שכלל לא באו לידי ביטוי במילונים אחרים שיצאו לפני עשרות בודדות של שנים. דוגמה לתחום שכזה הוא עולם המחשבים והאינטרנט, שבו נוצרו מונחים חדשים שכלל לא היו קיימים בעבר.

לצד מונחים מודרניים, המילון כולל פירושים נרחבים ור-לונטיים למילים ולביטויים מהרובד של הערבית הקלאסית. לעובדה זו יש שני יתרונות מרכזיים: ראשית, כל העוסק בטקסט הכתוב בערבית קלאסית יפיק מכך תועלת רבה. שנית, גם מי שקורא טקסט מודרני עשוי להיתקל במונחים אלה ולהידרש להם, וזאת בשל השימוש הגובר בהם, למשל בקרב חוגי האיסלאם הפונדמנטליסטי. לצד מילים הלקוחות מהרובד של הערבית הקלאסית, המילון כולל גם מילים וביטויים השאולים מהערבית המדוברת, כל עוד נעשה בהם שימוש בטקסטים של הערבית הספרותית. המילון נפתח במילות הקדמה קצרות הכוללות גם שלמי תודה (גילוי נאות: מילטון הסתייע גם בי

הנַחְרִי שאינה רגילה ומאפשרת התוודעות אליה כבררך אגב. 3. בעמוד 413, תחת השורש "עֻס", מובא הערך "עֻסָּא", ומוגדר כך: "(נ) (וגם עֻסָּא) מִקָּל, מִטָּה. לְדוּגְמָה: قَالَ هِيَ عِصَايَ أَتَوَّגًا عَلَيْهَا (ط: 18) - אָמַר (מִלְשָׁה): זֶה הַמִּטָּה שְׁלִי; עָלִיו אָנִי נֹשֵׁעַן (סורה 20, פס' 18). הערה: הצורה הנוספת עֻסָּא היא צורה דיאלקטית, שתועדה על ידי חכמי הלשון הערביים כבר במאה השמינית". בהגדרה תמציתית זו גלום מידע רב. ראשית, מובהר שמין המי לה הוא נקבה, מה שלא ניתן לדעת מראש לפי צורת המילה. שנית, הדוגמה שנבחרה משרתת את הבהרת ההבדל בין המין הר-קדוקי של המילה בערבית (נקבה) לעומת העברית (זכר), משום שיש בה כמה כינויים המבהירים זאת. שלישית, הדוגמה מראה גם את הקשר בין המקרא לבין הקוראן, וזאת בדרך לא מאולצת של הבאת דוגמה לערך הנידון. רביעית, הדוגמה כוללת מידע חשוב על הצורה הנוספת עֻסָּא ותחילת תיעודה.

4. בעמוד 422, תחת השורש "עֻל", מובא הערך "الْمَعْلَقَات" ומוגדר כך: "الْمَعْلَقَات (המועלקאת) - קובץ של שבע קצירות מאת משוררים ג'אהליים שונים, שנחשבות למיטב השירה הג'אהלית. הערה: מקור השם الْمَعْلَقَات (התלויות) איננו ברור. הסבר רווח הוא שהמועלקאת נכ-תבו באותיות זהב על יריעות פשתן שנתלו על קירות הכעבה במכה, ומכאן השם. הסיפור הזה על מקור השם יכול להסביר גם כינוי נוסף של המועלקאת - الْمَلْحَبَات (המוחבות). ואולם הסבר זה הוא כנראה אגדה. יש גם גרסות של קובץ המועלקאת ובהן תשע או עשר קצירות". ערך זה הוא דוגמה מצוינת להגדרה תמציתית שעל אף תמיצותה כוללת מידע רב וחשוב שעליו ניתן, כמוכח, לקרוא במקורות נוספים.

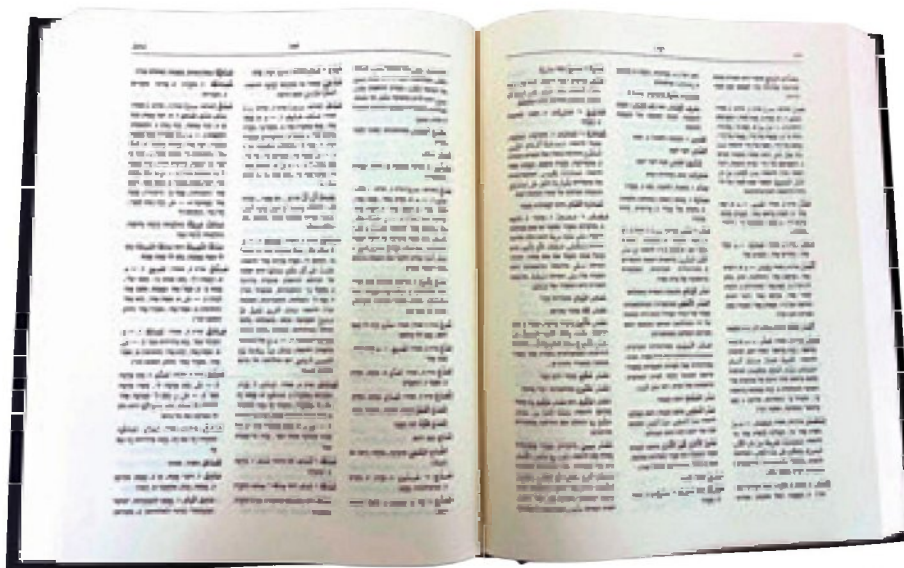
5. בעמוד 438, תחת השורש "عول", מובא הערך "عَوْلَمَة" ומוגדר כך: "غُلُوبْلِيْنِيَّة. הערה: הפועל عَوْلَمَ נגזר משם העצם عَالَم (עולם) שהוא מן השורש "ע.ל.מ". ראשית, מדובר במונח מודרני שאינו מופיע במילונים קדומים. שנית, בזכות ההערה התמציתית שנוי ספה להגדרתו, יכולים המשתמשים להבין את תהליך יצירת המילה ואת הדרך שעברה מהשורש המקורי ע.ל.מ דרך המילה ע.ל.מ (עולם).

המילון הערבי-עברי החדש // מנחם מילטון { מאגנס } 716 עמ' הכותב הוא ראש התוכנית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם, המרכז האקדמי של

מפעם לפעם במיוחד בכל הקשור לערכים הקשורים ללשון הערבית ודקדוקה, ולאחריהן ארבעה עמודים של הנחיות בהירות וחשובות לשימוש במילון. לאחר מילות ההקדמה וההנחיות לשימוש במילון מופיעים 704 עמודי המילון המחזיקים כ-45 אלף ערכים בקירוב. כל ערך מפורש באופן תמציתי ומדויק בעברית, ובמקרים רבים ניתנת לשימוש בו דוגמה אמיתית מטקסט, ולא דוגמה דמיונית. כמו כן, לעיתים מובאות הערות המרחיבות את הדברים ובהן מידע רב וחשוב.

לאחר דברי סקירה אלה, ברצוני להדגים כמה מערכי המילון ופירושיהם, וזאת כדי לתת טעימה קטנה ממאפייניו ומסגולותיו. להלן חמש דוגמאות, לפי סדר הופעתן במילון: 1. בעמוד 127, תחת השורש "حسب", מובא הערך "مَحْضُوك", ומוגדר כך: "1. عِبْرָة [פלונ], עִבְרָה הַנְּאֻמָּן [פלונ] (התייחסות של הרובר לעצמו בלשון ענווה). לדוגמה: قَالَمَا تَرَى عَنْ مَحْضُوكِ عَرَفَةَ، وَإِمَّا تَطْرُدُ مِنَ الْحَارَةِ - או שתהיה שבע רצון מעבך ערפה או שתגרש

אותו מהשכונה (מתוך "أولاد حارتنا" מאת נגיב מחפוז). 2. [אני] لِرِشْوَتِكِ، [אני] لِشُرُوتِكِ، [אני] لِفَقْرَتِكِ; הערה: הביטוי שאול מהערבית המדוברת". דוגמה יפה זו מראה כי מילון של מי לסון משלב בצדק ביטויים השאולים מהערבית המדוברת כל עוד יש בהם שימוש בטקסטים של הערבית הספרותית. משפט הדוגמה שבחר מילטון כדי להדגים את המשמע הראשון, שלי קוח מתוך יצירה מאת נגיב מחפוז, מראה ומדגיש עניין זה

המילון הערבי-עברי החדש מאת מנחם מילטון

ביתר שאת, ובכך גם ניצב נגד מי שיכול לטעון שאין לשלב במילון של הערבית הספרותית ביטויים השאולים מן הערבית המדוברת: אם אחר מגדולי הכותבים הערביים, נגיב מחפוז, שילב ביטוי זה באחת מיצירותיו, וראי שיש לביטוי זה מקום במילון.

2. בעמוד 213, תחת השורש "رأى", מובא הערך "الرَّيَّانِي" ומוגדר כך: "الْهَفْطَةُ الْيَرَّحُ الْخَرَّشُ، الْهَفْطَةُ الْمَوْلُجُ (קיצור של كَرَّانِي الْهَلَال). לדוגמה: تَبَدَّ لِحَانُ الرَّيَّانِي فِي الْمَمْلَكَةِ النَّحْرِي لِرُؤْيَةِ هَلَالِ شَهْرِ رَمَضَانَ الْمُبَارَكِ - ועדות הופעת המולד בממלכה מתחילת לות את המעקב לשם ראיית הירח של חודש רמזאן המבורך". דוגמה אמיתית זו מאפשרת למשתמשים להבין את חשיבות הערך בעולם המוסלמי. יתרון נוסף הגלום בה הוא השימוש בצורת שם הפעולה

